

6^ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ (6TH INTERNATIONAL CONFERENCE OF CRITICAL GEOGRAPHY – ICCG), ΦΡΑΝΚΦΟΥΡΤΗ 16-20 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2011

Πασχάλης Σαμαρίνης,¹ Δήμητρα Σπανού,² Ευαγγελία Χατζηκωνσταντίνου³

Τον περασμένο Αύγουστο πραγματοποιήθηκε στη Φρανκφούρτη το 6ο Διεθνές Συνέδριο Κριτικής Γεωγραφίας (6th International Conference of Critical Geography, ICCG), με τη συμμετοχή ακαδημαϊκών, ερευνητών και ακτιβιστών από τριανταπέντε χώρες. Βασική θεματική του φετινού συνεδρίου και κεντρικό ερώτημα στις πολλές και ενδιαφέρουσες παρουσιάσεις, συζητήσεις και εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν ήταν η κρίση, συγκεκριμένα: *Κρίσεις – Αιτίες, Διαστάσεις και Αντιδράσεις (Crises – Causes, Dimensions and Reactions)*.⁴ Κάποιοι από εμάς είχαμε την ευκαιρία να συμμετέχουμε στη συνάντηση της Φρανκφούρτης και θα επιχειρήσουμε, όσο είναι δυνατόν, να μεταφέρουμε το κλίμα και τους προβληματισμούς που αναπτύχθηκαν εκεί.⁵

Αξίζει να πούμε λίγα λόγια για την εξέλιξη του θεσμού βάσει του καταγεγραμμένου υλικού των προηγούμενων συναντήσεων. Το εναρκτήριο ICCG έγινε στο Βανκούβερ το 1997. Ο Neil Smith και η Caroline Desbiens, από τους συμμετέχοντες στο εγχείρημα, το περιγράφουν ως μια «πολυσυλλεκτική και πολύγλωσση συνάντηση», με ένα ισχυρό όμως ενοποιητικό στοιχείο: «την αισιοδοξία ότι είχε έρθει η ώρα να χτιστεί πάνω στις διαφορετικές εθνικές

παραδόσεις μια διεθνής συλλογική-τητα γεωγράφων, δεσμευμένων να τοποθετούνται από την πλευρά της κριτικής γεωγραφίας στα παγκόσμια και τοπικά γεγονότα που αλλάζουν τους κόσμους μας». ⁶ Ήταν η περίοδος που συζητούνταν ακόμα με ένταση οι συνέπειες των ιστορικών αλλαγών με την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Αλλά και η χρονιά μιας άλλης μεγάλης κρίσης, η οποία, ξεκινώντας από τις ασιατικές οικονομίες, συγκλόνησε την παγκόσμια χρηματαγορά κάνοντας εμφανείς τις αντιφάσεις της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Η κοινή φιλοδοξία που καταγράφηκε εκεί ήταν μια Διεθνής Κριτική Γεωγραφία που «θα εκφράσει μια εναλλακτική κοινωνική διαλεκτική του παγκόσμιου και του τοπικού, επισημαίνοντας τη σημασία της κλίμακας στις προσπάθειες για διασύνδεση και πολιτική οργάνωση». Η οποία θα καλύπτει την ανάγκη για υπέρβαση των διαφορετικών πλαισίων, χωρίς να μειώνει το γεγονός ότι «η γεωγραφική διαφορετικότητα εκφράζεται σε όλα τα επίπεδα, από το διαπροσωπικό μέχρι το θεσμικό, από το εθνικό μέχρι το διεθνές και όλα τα ενδιάμεσα».⁷

Το Vancouver ακολούθησαν η Taegu το 2000, η Bekescsaba το 2002, το Mexico City το 2005 και το

1. Υπ. Διδάκτορας, Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ, pascalpoly@hotmail.com.

2. Αρχιτέκτων, dimitraspanou@hotmail.com.

3. Υπ. Διδάκτορας Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ, vgl1@hotmail.com.

Mumbai το 2007,⁸ εμπλουτίζοντας τη συζήτηση με προβληματισμούς, οπτικές και μελέτες παραδειγμάτων. Επιχειρώντας μια κωδικοποίηση των θεματικών θα λέγαμε ότι οι συζητήσεις στα ICCG έχουν κινηθεί γύρω από:

- Τις δυναμικές και τις νέες γεωγραφίες του φαινομένου της «παγκοσμιοποίησης».

- Τις χωρικές εκφράσεις και συνέπειες των πρόσφατων κρίσεων του καπιταλιστικού συστήματος.

- Τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές για τις πόλεις, σε συνάρτηση με την αύξηση των ανισοτήτων, την περιθωριοποίηση κοινωνικών ομάδων και τους περιορισμούς στον δημόσιο χώρο.

- Τις πρακτικές της «από τα κάτω» οργάνωσης, αντίστασης και πολιτικής δράσης.

- Τα ζητήματα των συνόρων, του εκτοπισμού και της μετανάστευσης.

- Τις γεωγραφίες της καθημερινότητας αλλά και της διαφοράς: φεμινιστικές, μετα-αποικιακές, εναλλακτικές κοσμοπολιτικές προσεγγίσεις.

- Τα ζητήματα περιβαλλοντικής δικαιοσύνης και πρόσβασης σε βασικούς πόρους, καθώς και τους μετασηματισμούς στις σχέσεις του αστικού με τον αγροτικό χώρο.

- Σημαντικό αντικείμενο συζήτησης έχει αποτελέσει, τέλος, ο προσδιορισμός των χαρακτηριστικών και του ρόλου της κριτικής γεωγραφικής σκέψης γενικότερα, του «διεθνούς δικτύου κριτικών γεωγράφων» ειδικότερα.⁹

Το φετινό συνέδριο της Φρανκφούρτης ήταν από τη μία πλευρά η συνέχιση αυτής της πλούσιας συζήτησης. Επιπλέον, έγινε σε μια ιδιαίτερη συγκυρία, εν μέσω της όξυνσης της διεθνούς, οικονομικής και

πολιτικής κρίσης και στο απόηχο της «αραβικής άνοιξης» και των κινημάτων που γέμισαν τις πλατείες στις πόλεις της Ισπανίας και της Ελλάδας. Τέλος, έγινε σε μια πόλη και σε έναν χώρο συμβολικά φορτισμένο και με μεγάλη παράδοση στην ιστορία της κριτικής σκέψης. Οι διαδικασίες του συνεδρίου φιλοξενήθηκαν στο ιστορικό Campus Bockenheimer του Πανεπιστημίου Goethe, λίγα λεπτά από το οικονομικό κέντρο της πόλης και τον ουρανοξύστη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Οι συνθήκες αυτές έδωσαν τα ερεθίσματα για ένα πολύ ενδιαφέρον πενήνήμερο. Αυτό που μας έγινε άμεσα αισθητό από τις πρώτες στιγμές στο ICCG, είναι ότι στηρίζεται από ένα δυναμικό δίκτυο ανθρώπων που επεκτείνεται συνεχώς. Στη φετινή διοργάνωση οι συμμετοχές ξεπέρασαν τις τετρακόσιες, περισσότερες από κάθε άλλη φορά. Το ICCG είναι μια συνάντηση με ιδιαίτερο χαρακτήρα: λιγότερο επιστημονικό «συνέδριο» και περισσότερο ένα «εργαστήριο» παρουσίας δουλειάς, διαλόγου και δικτύωσης. Ο δυναμισμός του εκφράζεται με την έντονη παρουσία νέων ερευνητών και ερευνητριών, την πολυφωνία και τις ανοικτές οργανωτικές δομές που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή.

Η εναρκτήρια συζήτηση είχε ως θέμα το ίδιο το Campus του Bockenheimer και ειδικότερα το χώρο που μας φιλοξενούσε, το Σπίτι των Φοιτητών¹⁰. Μια μικτή επιτροπή φοιτητών και κατοίκων της γειτονιάς παρουσίασε τη σημασία των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων, οι οποίες για δεκαετίες αποτέλεσαν κέντρο ελεύθερης πολιτικής και πολιτιστικής δράσης, καθώς και τα πρόσφατα σχέδια για απομάκρυνση

του campus και ανάπτυξη ενός νέου «ελκυστικού» πυρήνα με χρήσεις κατοικίας και εμπορίου. Συζητήθηκε και αποφασίστηκε η ψήφιση κειμένου υποστήριξης της επιτροπής υπεράσπισης του χώρου. Στο κείμενο τέθηκαν τα ζητήματα που προκύπτουν από αντίστοιχα πολεοδομικά προγράμματα με κυρίαρχη κερδοσκοπική λογική. Υποστηρίχθηκαν τα τοπικά αιτήματα για τη διατήρηση του δημόσιου χαρακτήρα της περιοχής με την ελεύθερη πρόσβαση όλων, την προώθηση προγραμμάτων κοινωνικής κατοικίας και τη δημιουργία κοινωνικής υποδομής για την γειτονιά. Τις επόμενες μέρες, κατά τη διάρκεια οργανωμένης περιήγησης στην πόλη με θέμα «Reordering the city. Frankfurt's glocal meeting points with neoliberalisation», είχαμε την ευκαιρία να αποκτήσουμε μια ευρύτερη εικόνα για την έκταση αντίστοιχων προγραμμάτων ανάπλασης και τη σχέση τους με τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές διαχείρισης στις γερμανικές πόλεις τα τελευταία χρόνια.¹¹

Η «νεοφιλελευθεροποίηση», ως επιθετική αποδιάθρωση των δημόσιων πολιτικών, και οι συνέπειές της σε όλο το φάσμα της κοινωνικής δραστηριότητας, διέτρεχε και πολλές από τις συζητήσεις που παρακολουθήσαμε.¹² Τα παραδείγματα που παρουσιάστηκαν, από πόλεις του ευρωπαϊκού Νότου και Βορρά, της Λατινικής Αμερικής, της Άπω Ανατολής, των πρώην κομμουνιστικών χωρών, ανέδειξαν τους τρόπους με τους οποίους προωθήθηκε η «νεοφιλελεύθερη αναδιάθρωση» σε διαφορετικούς τόπους και χρόνους, τις συνέπειές της στα φαινόμενα όξυνσης των χωρικο-κοινωνικών ανισοτήτων, εκτοπι-

σμού και ιδιωτικοποίησης της δημόσιας σφαίρας.

Μεταξύ αυτών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον και μεγάλη συμμετοχή είχαν οι συζητήσεις για τις νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση και έρευνα. Στις ενότητες *Feminist Geography, Neoliberalism and the Academy* και *Critical Geography in Neoliberal Times I & II: Teaching, Research and Restructuring* έγινε ανταλλαγή εμπειριών και σκέψεων για τις αλλαγές στη λειτουργία των ιδρυμάτων και στο περιεχόμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά και για τις συνθήκες εργασιακής επισφάλειας, ειδικά των νεότερων μελών της κοινότητας.

Σημαντικό μέρος και της φετινής συζήτησης αποτέλεσαν οι πρακτικές και τα χαρακτηριστικά των πολύμορφων κινημάτων αντίστασης και διεκδίκησης. Παρουσιάστηκαν παραδείγματα λαϊκών αγώνων για την πρόσβαση στην κατοικία, πρωτοβουλιών αντίστασης σε προγράμματα επιθετικής ανάπτυξης γειτονιών, αγώνων για τα δικαιώματα των μεταναστών και το σεβασμό στη διαφορετικότητα, μέχρι και

απόπειρες εφαρμογής εναλλακτικών μοντέλων κοινωνικής οικονομίας. Από την άλλη, σχολιάστηκε η απουσία αναφορών σε εργατικούς αγώνες και διεκδικήσεις, όπως και γενικότερα αναλύσεων μέσα από την οπτική της εργασίας.

Από τις πιο ενδιαφέρουσες στιγμές στην ενότητα των πολιτικών δράσεων ήταν η διοργάνωση ανοικτής συζήτησης με θέμα *Spanish Revolution – Mediterranean Revolutions? Emancipatory Struggles and Enactments of Resistance*. Αρχικά έγιναν παρουσιάσεις από ερευνητές και συμμετέχοντες στα «κινήματα των πλατειών» από την Ισπανία, την Αίγυπτο, το Ισραήλ και την Ελλάδα, που μετέφεραν την πολύτιμη εμπειρία τους από το εσωτερικό των κινημάτων. Στις παρουσιάσεις και στη συζήτηση που ακολούθησε αναδείχθηκαν οι συγγένειες των κινημάτων σε πολλά επίπεδα, όπως στην κοινωνική τους σύνθεση και τον πρωταγωνιστικό ρόλο των, με υψηλή μόρφωση αλλά χωρίς ορατή προοπτική, κομματιών της νεολαίας. Οι οργανωτικές μορφές, οι στρατηγικές παρουσίας στον δημόσιο χώρο της πόλης και διάδο-

σης μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα, οι σχέσεις με τους οργανωμένους πολιτικούς φορείς, ήταν θέματα που επίσης επανέρχονταν σε όλες τις περιπτώσεις. Η συζήτηση έκλεισε με την αποτίμηση των προοπτικών ριζοσπαστικοποίησης, επέκτασης και δικτύωσης αυτών των κινημάτων εν μέσω κρίσης.

Η έννοια που κυριάρχησε στο λεξιλόγιο του συνεδρίου ήταν, βέβαια, η «κρίση». Ήταν στον κεντρικό τίτλο του συνεδρίου, ήταν το θέμα της εναρκτήριας ομιλίας «State, Capital, Crisis» από την Heide Gerstenberger, αλλά και στους τίτλους όλων σχεδόν των θεματικών ενότητων: *Χρηματοπιστωτική-οικονομική και δημοσιονομική κρίση. Αστική κρίση. Οικολογική κρίση. Υποκειμενικότητες – σε κρίση; Κινητικότητες σε κρίση. Πανεπιστήμια / Γεωγραφία σε κρίση...*¹³ Η κατεύθυνση που δόθηκε από την οργανωτική ομάδα του συνεδρίου συνέχισε την παράδοση συζήτησης των προηγούμενων συνεδρίων, με αντίστοιχες θεματικές ενότητες, ενθάρρυνε όμως ταυτόχρονα την επαναποθέτηση, ατομική και συλλογική σε σχέση με ένα κεντρικό πο-

λιτικό και θεωρητικό ζήτημα της συγκυρίας. Η ανταπόκριση των συμμετεχόντων ήταν, μάλλον αναμενόμενα, πολλαπλά διαφοροποιημένη. Γύρω από την έννοια της κρίσης, αλλά κυρίως γύρω από τις διαφορετικές εμπειρικές ή βιωματικές προσλήψεις της, συγκροτήθηκαν πεδία συγκλίσεων, αλλά αποτυπώθηκαν και δυσκολίες επικοινωνίας, ή «μετάφρασης»: μεταξύ των διαφορετικών αντικειμένων έρευνας, καθώς και στη βάση της διαφορετικής γεωγραφικής ή/και κοινωνικής προέλευσης των συμμετεχόντων.

Το θέμα της «γλώσσας», άλλωστε, ως πρόβλημα επικοινωνίας και ως παράμετρος επιβολής μιας κυρίαρχης αγγλοσαξονικής ή κεντροευρωπαϊκής οπτικής έχει απασχολήσει όλα τα προηγούμενα συνέδρια και αποτέλεσε ιδιαίτερη θεματική ενότητα και φέτος με τίτλο *Babel-crisis. Critique through translation?*. Με χαρά διαπιστώσαμε ότι το πρόβλημα μπορούσε να αντιμετωπιστεί σε ένα βαθμό στο αυτοδιαχειριζόμενο καφέ του campus, κέντρο των πολύωρων συζητήσεων που ακολουθούσαν το επίσημο πρόγραμμα. Αυτές οι ανοι-

κτές, αυτοσχέδιες συζητήσεις ήταν ίσως το πιο αντιπροσωπευτικό κομμάτι της συνάντησης, η οποία ολοκληρώθηκε με την οργανωτική συζήτηση για τη συγκρότηση του δικτύου και το επόμενο ICCG.

Αν κάτι τελευταίο μας μένει και θέλουμε οπωσδήποτε να αναφερθεί, είναι η αλληλεγγύη και υποστήριξη μεταξύ των συμμετεχόντων που εκφράστηκε με συγκεκριμένες κινήσεις, όπως ένας μηχανισμός αναδιανομής των οικονομικών ενισχύσεων από τους επίσημους δικαιούχους προς αυτούς που τις είχαν περισσότερο ανάγκη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

4. Η ιστοσελίδα του συνεδρίου: <http://iccg2011.twoday.net/>.

5. Ως μέλη της ομάδας *encounterAthens* παρουσιάσαμε τη συλλογική μας δουλειά «The centre of Athens in “Crisis”: in search of critical approaches and alternative practices».

6. Caroline Desbiens και Neil Smith (1999), «The International Critical Geography Group: Forbidden Optimism?», *Environment and Planning D: Society and Space* 18: 379-382. Το κείμενο υπάρχει αναρτημένο στο <http://econgeog.misc.hit-u.ac.jp/icgg/>.

7. Στο ίδιο: 379-382.

8. Μια συγκεντρωτική αναφορά και περιγραφή των παλαιότερων συνεδρίων στο <http://econgeog.misc.hit-u.ac.jp/icgg/>

9. Βλέπε σχετικά το Κείμενο Θέσεων (Statement of Purpose) του International Critical Geography Group στον ιστότοπο <http://internationalcriticalgeography.org/>

10. Το κτίριο του Studierendenhaus εγκαινιάστηκε το 1953 από τον Marx Horkheimer, τότε πρότανη του Πανεπιστημίου της Φρανκφούρτης, ως χώρος «ελευθερίας, αυτόνομης σκέψης και δημιουργίας». Βλ. <http://www.studierendenhaus-fuer-alle.de/index.html>.

11. Από τους Γερμανούς συμμετέχοντες οργανώθηκαν δεκατέσσερις θεματικές περιηγήσεις στη Φρανκφούρτη, οι οποίες κάλυπταν από τους ιστορικούς μετασχηματισμούς της πόλης μέχρι τη σύνθετη σημερινή πραγματικότητα, καθώς και μια εκδρομή στο Βερολίνο στο τέλος του συνεδρίου. Βλ. <http://iccg2011.twoday.net/>.

12. Οι συζητήσεις που παρακολούθησαμε αποτελούσαν εκ των πραγμάτων ένα μικρό τμήμα του προγράμματος του συνεδρίου, το οποίο περιελάμβανε περισσότερες από τριακόσιες παρουσιάσεις, ανοικτές συζητήσεις και εργαστήρια.

13. Βλ. τους τίτλους των 10 θεματικών ενότητων και σύντομη περιγραφή του περιεχομένου τους στην ιστοσελίδα του συνεδρίου.